

Sloboda i njezine granice

Franjo Zenko

Sloboda je jedna od temeljnih vrednota Europske unije. Kako stoje stvari danas, Hrvatska bi trebala iduće godine postati ravnopravnom članicom te u povijesti Europe jedinstvene nadnacionalne organizacije. Time Hrvatska preuzima sve temeljne vrednote Europske unije, uključujući i slobodu. Ne treba pritom misliti kao da te slobode nije do sada bilo u Hrvatskoj. Već letimičnim pogledom na Ustav Republike Hrvatske lako je ustanoviti da se gotovo sve vrednote Europske unije već nalaze u njemu, uključujući i slobodu. No s druge strane, zbog tromе i glomazne europske birokracije i shvaćanja Europske unije kao utvrde u kojoj važe odredbe slobode samo za njezine građane, kršenje ljudskih prava pojedinaca i etničkih grupa koje žele ući u zemlje Europske unije zbog nalaženja posla kojeg nema u njihovim matičnim državama, vrlo je često i drastično.

Pomislimo samo na maltretiranja kojima su od strane službenika sigurnosti Europske unije izvrgnuti »auslenderi«. Njih članovi nevladinih organizacija, koji su zbog toga na udaru tih istih sigurnosnih službi Europske unije, spašavaju iz mora u kojem se često iscrpljeni izbjeglice utapaju zbog preopterećenih brodova kojima napuštaju svoje države. Tome treba pridodati vijesti o »masovnim svakodnevnim kršenjima ljudskih prava od strane policijskih snaga« kao i moderne mreže nadgledanja i zloupotrebe osobnih podataka, kako je to naveo povjesničar Wolfgang Schmale.¹

Navedenom unatoč, ipak je novost u vezi vrednota u Europskoj uniji u tome, što vrijedi i za Hrvatsku kao skorašnju članicu te nadnacionalne europske tvorvine, da se te vrednote, uključujući i slobodu kao jednu od stožernih vrednota, učinkovitije primjenjuju i ako ih se krši konzekvence su strože i lakše se dobiva zadovoljština. Sporno je međutim u Europskoj uniji kao i u Hrvatskoj kako se određuje sloboda: je li kao samovolja, to jest činiti što god mi padne na pamet, ili kao odgovorno slobodno ponašanje? Hegel ima pravo kada samovolju kao rudimentarni oblik ugrađuje u same temelje slobode. No ni on tu ne zastaje nego

¹ Wolfgang SCHMALE, *Anfänge und Fundamente des Begriffs der Freiheit*, u: Clemens Sedmak (ur.), *Freiheit. Vom Wert der Autonomie*, Darmstadt, WGB, 2012, 136.

slobodu, poput drugih europskih klasika političke misli, ograničava slobodom drugoga: slobodno djeluj dok ne ugrožavaš slobodu drugoga.

Premda je navedeni aksiom slobode sam po sebi jasan, poteškoće nastaju kada se pokušava odrediti što znači ugrožavati slobodu drugoga. Uzmimo primjer iz naše nedavne prošlosti: slučaj *Parade* u Splitu. Mnogi ljudi iz Splita smatrali su defiliranje homoseksualaca ulicama Splita vrijeđanjem svojih osjećaja prema kojima je prirodan seksualni odnos samo odnos odraslog muškarca i odrasle ženske osobe. Ne ulazim u razne kvalifikacije seksualnih odnosa između istospolnih osoba, kao što su nastranost, neprirodnost ili bolest. Stalo mi je ovdje samo to toga da ukažem na poteškoću određivanja pojma »ugrožavati slobodu drugoga«.

Pri određivanju toga pojma jasno je da pojedinac nije sam i da njegovo slobodno djelovanje ima granice. Dakle, pojedinac je socijalno biće i njegova sloboda nije bez granica. Premda to znači u načelu ograničavanje slobode, socijalnost pojedinca ne daje u svakom slučaju pravo zajednici da se putem zakona svagda miješa u slobodu pojedinca. Nije lako svagda točno razlučiti kada i pod kojim uvjetima zajednica ima pravo intervenirati u slobodno ponašanje pojedinca. Iako je to teško, nije i nemoguće u konkretnom slučaju odrediti kada i pod kojim uvjetima zajednica smije ograničiti slobodu pojedinca. Najbolje će se to razabrati na konkretnim primjerima.

John Mill, jedan od klasika europske političke misli, navodi primjer alkoholizma te kaže kako zbog pijanstva po sebi nitko ne može biti kažnjen. To je njegova privatna stvar makar time pojedinac nanosi štetu svome zdravlju. No, nastavlja Mill, ako je netko pijan dok obavlja javnu dužnost, kao recimo policajac, tada više nije riječ o njegovoj privatnoj stvari. Ili liječnik, konkretno kirurg, ne može pijan operirati, a da ne naškodi zdravlju pacijenta. Općenito se dakle može reći da nanositi štetu pojedincu ili zajednici znači izlaziti iz kruga slobode te takvi slučajevi potpadaju pod moral, odnosno, što je još strože, pod zakon.

Izuzimajući slučajeve profesionalnog ponašanja pri javnom aktualnom obavljanju posla, Mill, govoreći općenito, svodi dvojbu u vezi ugrožavanja slobode drugoga na sljedeću formulu: Mnogi ljudi smatraju svako životno ponašanje protiv kojeg imaju stanovitu odbojnost kao osobno vrijeđanje i smatraju zlom povredu svojega osjećaja. Sociolog Daniel Bischur zaključuje:

»Takvo shvaćanje uvrede nije za Milla nikakav razlog da se takvo djelovanje ograničava. Svi oblici institucionalnog moralnog učenja tendiraju prema despociji.«²

Protiv despocije u vezi morala postoje zakoni koji određuju što je zakonito u ponašanju ljudi prepuštajući moral institucijama, poput vjerskih zajednica i

² Daniel BISCHUR, *Soziale Freiheit als moralischer Anspruch der Begrenzung von Moral*, u: Clemens Sedmak (ur.), *nav. dj.*, 158.

škola koje su nadležne za prosuđivanje (ne)moralnosti ljudskih čina. Između ostaloga, zakoni štite kako pojedinca tako i zajednice od presizanja drugoga u područje njihova slobodnoga ponašanja. U tom smislu zakoni ograničavaju slobodu kako pojedinaca tako i zajednica i time štite drugoga od njihova presizanja u njegovo područje slobode. Pravo je svagda ograničenje slobode: zakonom se određuje pravo pojedinca na slobodu djelovanja, ali jednako tako i pravo drugoga da ne bude smetan od ostalih u izvršavanju svoje slobode. Takva je dijalektika slobode prihvaćena u većini država koje usvajaju temeljne dokumente o slobodi od kojih je većina nastala na europskom i američkom tlu.

Postavši punopravnom članicom Europske unije, Hrvatska će morati poštivati spomenutu dijalektiku slobode. Usvajanjem svih vrednota pa tako i vrednote slobode, koje je u svoj kodeks ponašanja pojedinaca i članica državnih zajednica upisala ta u povijesti jedinstvena europska nadnacionalna organizacija s pretenzijom da bude ne samo ekonomska nego i politička državna tvorevina, Hrvatska preuzima ozbiljnu obvezu. Kako rekoh, već pri letimičnom pregledu Ustava Republike Hrvatske jasno je da se gotovo sve te vrednote eksplicitno ili implicitno nalaze u njemu. No ulaskom u Europsku uniju, unatoč njezinoj katkad tromoj administraciji i birokraciji te kršenju ljudskih prava, građanke i građani naše države moći će se ipak učinkovitije pozivati na europsku vrednotu slobode i u slučaju njezina kršenja brže dobivati zadovoljštinu.

To je moj odgovor, iako parcijalan, na pitanje: *Quo vadis, Croatia?*